

RŮST NAIRU A NEZAMĚŠTNANOSTI V EVROPĚ: VYBRANÉ KONSEKVENCE

Martin Slaný*

1. Úvod

Nepříznivý vývoj nezaměstnanosti v Evropě posledních třicet let představuje výzvu nejen pro tvůrce hospodářské politiky, ale také pro ekonomické teoretiky. Ačkoliv tradiční vysvětlení, známé pod pojmem euroskleróza, poskytuje mnohá relevantní vysvětlení, nedokáže samo o sobě plně poskytnout její řešení. Toto vysvětlení se metodologicky opírá o hypotézu přirozené míry nezaměstnanosti – tedy že strukturální změny způsobují růst nezaměstnanosti a její přirozené míry. Alternativu tohoto konceptu představuje hypotéza hystereze.¹ Ta naopak akcentuje, že nárůst aktuální míry nezaměstnanosti způsobuje následné strukturální změny. Hystereze nezaměstnanosti identifikuje závislost přirozené míry na vývoji aktuální míry nezaměstnanosti. Článek si klade za cíl poukázat na vývoj míry nezaměstnanosti a NAIRU (přirozené míry)² v Evropě od 80. let, který stál u zrodu sporů zastánců těchto dvou teorií, a poukázat na některá jak tradiční, tak hysterezní vysvětlení. Vysoká nezaměstnanost, která dnes stále v Evropě přetrvává,³ má významné konsekvence (závažný je především problém dlouhodobé nezaměstnanosti). Stať vyúsťuje do domněnky, že jedním z významných důvodů, proč evropská ekonomika nedosahuje tak vysokých temp růstu jako ve dvou poválečných dekádách, je situace na trhu práce zapříčiněná (nikoli výhradně) hysterezí.

2. Vývoj nezaměstnanosti a NAIRU – pohled v dlouhém období

Od druhé světové války do sklonku 60. let byla nezaměstnanost v Evropě velmi nízká. Ještě v polovině 60. let se například v Německu pohybovala nezaměstnanost pod 0,5 % (!) a obecně se v celé Evropě držela do poloviny 70. let pod 2 %. Poté ale začala strmě růst. Tento růst pokračoval i v následujících desetiletích a své stabilní (a vysoké) úrovně dosáhl až v druhé polovině 90. let. Vysokou nezaměstnanost v Evropě lze i přes mírné snížení pozorovat dodnes. Vývoj evropské nezaměstnanosti kontrastuje s vývojem v USA. Zde, stejně jako na evropských datech, můžeme sledovat tři velké ekonomické šoky během posledních třiceti let. První dva představují známé ropné šoky z roku 1973 a 1979, za posledním šokem stálo zpomalení světového hospodářství počátku 90. let. Zatímco v USA se pokles produktu vždy obrátil v růst a nezaměstnanost začala klesat po odeznění šoku, v Evropě pokračovala nezaměstnanost v růstu navzdory pozitivnímu vývoji produktu. Markantní je dopad druhého ropného šoku například při porovnání USA a Francie. Zatímco po jeho vyprchání se americká nezaměstnanost dostala pod

---

* Martin Slaný, katedra měnové teorie a politiky, Vysoká škola ekonomická v Praze, e-mail: martin.slany@vse.cz. Autor děkuje Zdence Jeřábkové (Vysoká škola ekonomická v Praze a Český statistický úřad) za cenné připomínky a komentáře.

¹ Průkopnickými pracemi jsou zejména Blanchard a Summers (1986a, 1986b).

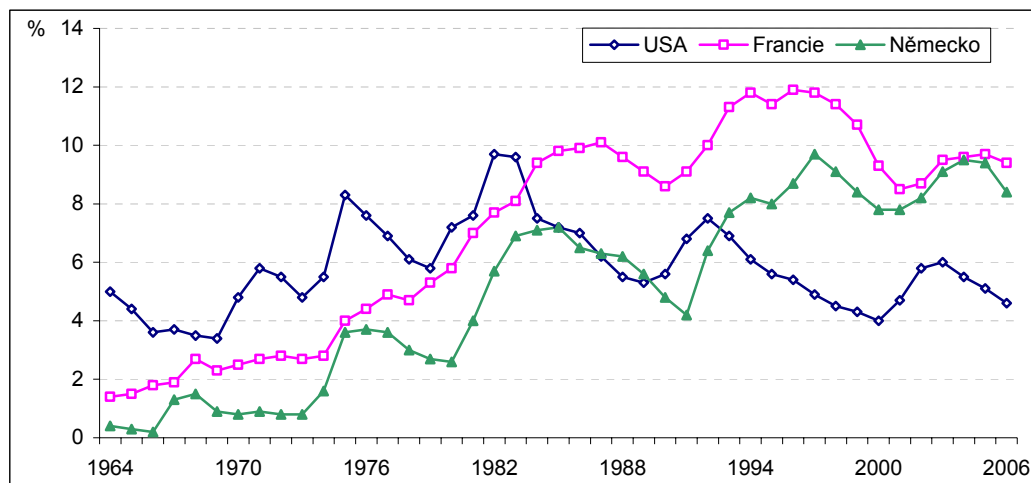
² Pokud nebude v textu uvedeno jinak, považujeme pro jednoduchost při analytické práci přirozenou míru nezaměstnanosti a NAIRU za synonyma, ačkoliv teoreticky jde o dva rozdílné koncepty. Zatímco NAIRU spočívá primárně na existenci Phillipsovy křivky, hypotéza přirozené míry tkví v úvahách přirozené rovnováhy na pracovním trhu.

³ Nutno poznamenat, že mezi jednotlivými evropskými zeměmi existovaly a existují podstatné rozdíly. Zatímco například Irsko, Nizozemí, Dánsko či Rakousko mají nezaměstnanost na úrovni Spojených států nebo dokonce nižší (data za rok 2006 a dle odhadů roku 2007), země jako Francie převyšují úroveň průměru EU a USA převyšují více než dvojnásobně.

výchozí úroveň před šokem, francouzská nezaměstnanost ani nezpomalila růst a dosáhla svého vrcholu až koncem 90. let.⁴ Poměrně silný růst ekonomiky v druhé polovině 80. let stačil v případě Francie „jen“ ke snížení nezaměstnanosti o 1,5 p.b., v USA naopak k poklesu na hodnoty nižší, než jaké byly před druhým ropným šokem. Uvedené skutečnosti zobrazuje graf č. 1, který udává vývoj nezaměstnanosti za posledních více jak 40 let v USA a nejsilnějších kontinentálních ekonomikách – Německu a Francii.

Zdá se, že dopad negativního makroekonomického šoku na nezaměstnanost je v případě Evropy mnohem delší a výraznější. To potvrzuje i následující studie. Funkci vypovídající o odezvě nezaměstnanosti na vnější šok pro ekonomiky USA a EU zkonstruoval například Røed (1997). Jeho výsledky ukazují, že na rozdíl od Evropy jsou negativní šoky postihující nezaměstnanost v USA výrazněji v čase eliminovány. V zemích EU v prvních 10 čtvrtletích šoky získávají teprve „na síle“ a vrcholu dosahují až po deseti čtvrtletích. Ještě po 50 čtvrtletích (tj. po 12,5 roku!) přetrvává v nezaměstnanosti 43 % předešlého šoku. Naopak v USA šok nabývá na síle jen 3 čtvrtletí a po 12 měsících šok téměř zcela odezní. Recese má tak mnohem persistentnější odezvu v Evropě než USA.

Graf č. 1: Nezaměstnanost ve vybraných zemích, 1964–2006

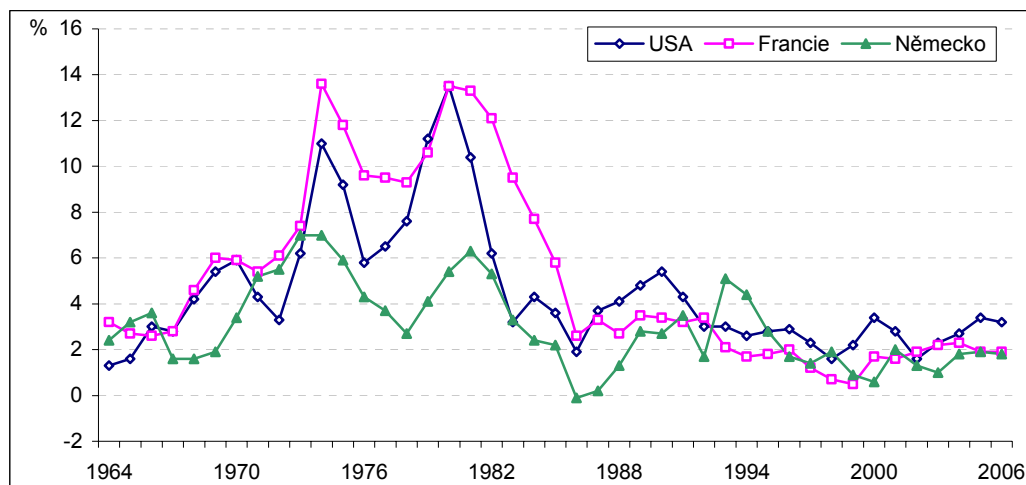

Zdroj: databáze OECD; vlastní úpravy

Zhruba od první poloviny 90. let se nezaměstnanost v EU přestala po mnohaletém růstu výrazně zvyšovat. Jak napovídá koncept přirozené míry nezaměstnanosti, růst přirozené míry by měl vést k deceleraci inflace, případně k akceleraci deflačního pohybu (koncept přirozené míry nezaměstnanosti je symetrický). Agregátní poptávkové šoky totiž neovlivňují rovnovážnou míru nezaměstnanosti. Při pohledu na data inflace druhé poloviny 70. a 80. let (graf č. 2) vidíme sice klesající tendenci, ale mnoho ekonomů ji nepovažuje za dostatečnou.

⁴ Stejně tak při pohledu na data za celou EU můžeme konstatovat, že od poloviny 70. let (prvního ropného šoku) až do poloviny 80. let vykazovala evropská nezaměstnanost neustále rostoucí tendenci.

Graf č. 2: Inflace ve vybraných zemích (CPI), 1964–2006

Zdroj: databáze OECD; vlastní úpravy

V případě, že by platilo, že přirozená míra nezaměstnanosti byla nezměněná, je otázkou, proč byla desinflace tak krátká nebo proč na přelomu 80. a 90. let přetrvávala v mnohých evropských zemích vyšší inflace. Jak píše Gordon (1989, str. 221), může nám to navodit domněnku, že „symetrická hypotéza přirozené míry je chybná.“ Ve stejném duchu se vyjadřují i Blanchard a Summers (1986b, str. 8): „Data potvrzují mnohem menší pokles inflace, než by se dalo očekávat. Navzdory vysokým hodnotám nezaměstnanosti neexistuje evidence desinflace – v Německu dokonce došlo k malému nárůstu inflace.“

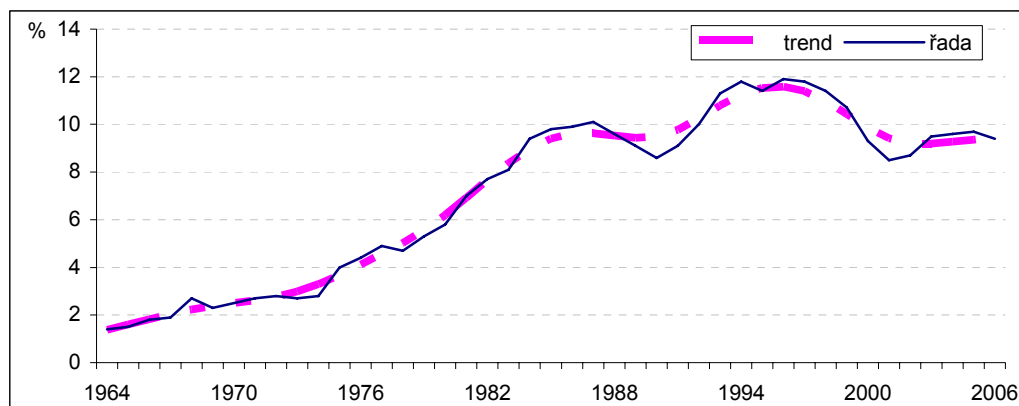
Další zajímavý pohled na přirozenou míru nezaměstnanosti poskytují statistické údaje posledních deseti let. Z grafu č. 1 je vidět, že nezaměstnanost Francie a Německa je přibližně stabilní (kolem 9 %). Obdobně stabilní je míra inflace, která se pohybuje těsně pod 2 % cílem Evropské centrální banky. Pokud tedy platí, že když je nezaměstnanost pod svou přirozenou mírou, pak inflace má tendenci růst a naopak, napovídalo by to, že dnešní vysoká nezaměstnanost odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti. To by znamenalo, že růst běžné míry nezaměstnanosti od 70. let ve většině Evropy reflektuje růst její přirozené hodnoty. Mnohé studie (např. Blanchard, 2006; Logeya a Tober, 2006; Turner a kol., 2001) prokazují, že během posledních desetiletí došlo v Evropě k výraznému růstu přirozené míry, resp. NAIRU. Dle těchto studií rovnovážná míra nezaměstnanosti sleduje dráhu skutečné míry nezaměstnanosti. To by implikovalo vysvětlení vývoje na trhu práce EU pomocí hypotézy hystereze. Ta říká, že aktuální nezaměstnanost v minulosti sama o sobě může mít dlouhodobé efekty na její přirozenou míru. Tedy, že dočasné šoky mají stálé dopady na zaměstnanost. Klasický (nehysterezní) ekonomický aparát neměl potíže vysvětlit ani ne tak velký nárůst nezaměstnanosti, jako spíše dlouhodobé účinky a dopady na rovnovážnou míru. Odhady posunu NAIRU 80. a 90. let pro EU a jednotlivé země – Německo, Francii a také USA – ukazuje tabulka č. 1. Vývoj trendu nezaměstnanosti na příkladu Francie přibližuje graf č. 3.

Tabulka č. 1: **Odhad NAIRU pro vybrané země a oblasti**

	1980	1985	1990	1995	1999	střední chyba ²⁾
USA	6,1	5,6	5,4	5,3	5,2	0,9
Euro Area	5,5	7,1	8,8	9,2	8,8	--
OECD-21 ¹⁾	5,0	5,1	6,3	6,5	6,5	--
Francie	5,8	6,5	9,3	10,3	9,5	1,1
Německo	3,3	4,4	5,3	6,7	6,9	0,9

Poznámka: 1) vážený průměr, 2) prostý průměr.

Zdroj: Turner a kol. (2001, str. 192)

Graf č. 3: **Trend nezaměstnanosti na příkladu Francie, 1964–2006**

Zdroj: databáze Eurostat; vlastní výpočty (trend určen Hodrick-Prescottovým filtrem, roční data).

3. Vysvětlení růstu NAIRU 80. a 90. let

„Many suspects have been identified, but none has been convicted.”
Olivier J. Blanchard a Lawrence F. Katz⁵

Nyní se pokusíme poukázat na některé aspekty růstu nezaměstnanosti. Cílem je spíše upozornit na jednotlivé přístupy, než obecně pojmut tento široký problém. Záměrem je i vysvětlit, že jev hystereze může sloužit jako jedno z vysvětlení tohoto růstu. V souladu s prací Gordon (1989) se podíváme na daný problém ze dvou pohledů, které reprezentují základní přístupy k růstu (přirozené) míry nezaměstnanosti 80. a 90. let:

- strukturálně-institucionální pohled,
- hysterezní pohled.

3.1. Strukturálně-institucionální vysvětlení

Vysvětlení spočívá ve výskytu exogenních změn, které posunují vyjednanou reálnou mzdu (wage-setting curve – WS) vzhůru a (nebo) reálnou mzdu určenou cenami (price-setting curve – PS) směrem dolů.⁶ Pokud exogenní změny nastávají, musí hospodářsko politické autority

⁵ Blanchard a Katz (1996, str. 2)

⁶ Model nedokonalé konkurence na trhu práce lze najít například: Carlin a Soskice (2006), Blanchard a Katz (1996).

v zájmu udržení stále míry inflace snížit agregátní poptávku. Skutečná nezaměstnanost by se pak zvýšila zároveň s rovnovážnou mírou nezaměstnanosti. Jde tedy o opačnou kauzalitu než u hystereze, kde naopak přirozená míra sleduje míru běžnou.

Tento přístup vidí jako příčinu vysoké nezaměstnanosti v EU strukturální poruchy trhu práce a změny institutů trhu práce. Politiky trhu práce vedly k větším nepružnostem pracovních trhů, což způsobilo při negativním šoku, že se trh práce nemohl dostatečně rychle adaptovat na nové podmínky. „Nezaměstnanost a její délka narůstala, vzrůstal problém odrazení, a tím rostla i dlouhodobá nezaměstnanost. Tento závěr je používán zejména při porovnání zkušeností USA s Evropou“ (Pissarides, 1999, str. 390). O vysvětlení růstu nezaměstnanosti 70. let mezi ekonomickými proudy panuje poměrně shoda. Jako hlavní příčiny jsou shledány dva ropné šoky a růst aktivity a síly odborů. O to větší je neshoda při vysvětlení růstu nezaměstnanosti později. Vysvětlení ve formě exogenních efektů, jako jsou růst aktivity odborů nebo růst cen ropy, v 80. letech pokulhává. Jednak další ropné šoky nenastaly (dokonce došlo k mírnému poklesu cen) a taktéž odborová aktivita i počet odborově organizovaných zaměstnanců se snížil.⁷ Navíc působily dodatečné pozitivní faktory jako rostoucí liberalizace zahraničního obchodu, změny na trhu práce ve prospěch „bílých“ límečků, a tedy méně organizovaných zaměstnanců, atd. (Carlin a Soskice, 1990, str. 442).

Problémem tohoto přístupu institucionálních změn trhu práce je, že nedokáže vysvětlit, proč velmi podobné instituty byly konzistentní s dříve nízkou nezaměstnaností 50. a 60. let. „Mnoho z těchto institucí již existovalo, když byla nezaměstnanost nízká a podobná napříč zeměmi, a zatímco mnoho z nich se stalo „méně přátelskými“ k zaměstnanosti v 70. letech, pohyb se od té doby většinou odehrával v opačném směru. Zatímco instituty trhu práce mohou vysvětlit rozdíly mezi zeměmi dnes, nezdají se být schopné vysvětlit obecný vývoj nezaměstnanosti v čase“ (Blanchard a Wolfers, 2000, str. 3). Jak udává též třeba Gordon (1989, str. 230) „slabostí tohoto vysvětlení je nemožnost zdůvodnění toho, proč by evropské NAIRU mělo vzrůst z 2 % v 60. letech na 10 % dnes (tj. koncem osmdesátých let – pozn. aut.) nebo by mělo vzrůst mnohem více v některých zemích oproti jiným.“ Blanchard a Summers (1986b) se také vyslovují pro podobnou povahu institutů trhu práce, ale dodávají, že povaha šoků byla velmi rozdílná.

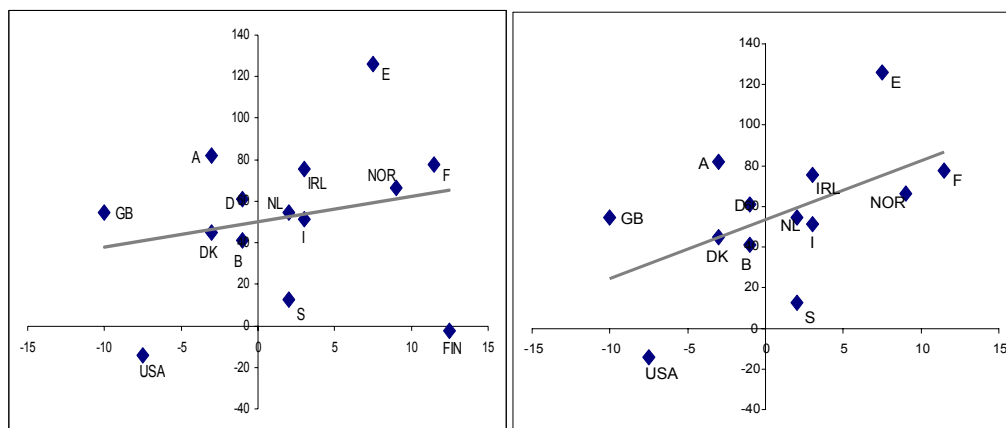
Jednou z hlavních příčin, na které se zaměřuje pozornost při vysvětlení růstu nezaměstnanosti a NAIRU, je velikost a délka poskytování podpor v nezaměstnanosti, resp. jejich změna. Růst počtu příjemců a délky poskytování těchto podpor zvyšuje rezervační mzdu, a tím odrazuje nezaměstnané od hledání místa. Mezi mnohými například Katz (1998) vidí systém podpor u nezaměstnaných jako jednu z významných příčin rozdílného vývoje a úrovně nezaměstnanosti v EU a USA. Zatímco ve Spojených státech jsou tyto podpory nízké a též délka jejich poskytování je velmi krátká, v Evropě vidíme opak. Strukturální poruchy jsou dle něj v Evropě větší.

---

⁷ Situace ve vývoji nezaměstnanosti je rozdílná i mezi samotnými zeměmi Evropy, respektive EU. V severských zemích nedošlo během 70. a 80. let k výraznému růstu nezaměstnanosti. Jackman (2002) připomíná jedno z vysvětlení této situace: ve skandinávských zemích je významná úloha odborů a jiných institutů trhu práce. Právě vysoká centralizace ve mzdovém vyjednávání a pozitivní role odborů mohla dle mnohých ekonomů být důvodem, proč mzdy nerostly tak rychle a netlačily na pokles zaměstnanosti. V ostatních zemích naopak tlak na růst reálných mezd při nabídkových šocích zvyšoval inflaci a nezaměstnanost.

Zajímavý pohled poskytuje Pissarides (1999). Dle jeho studie vedl růst podpor v nezaměstnanosti k vyšší nezaměstnanosti nikoli osamoceně, ale spolu s negativním agregátním šokem. Není potvrzeno, že by podpory v nezaměstnanosti způsobily růst nezaměstnanosti při neexistenci šoku. Obdobně by pak pokles podpor měl vést k poklesu nezaměstnanosti při pozitivním agregátním šoku.⁸ Empiricky doložil, že „země se štedrým systémem podpor mohly zažít nejnižší růst mzdové nerovnosti, i ale největší růst nezaměstnanosti“ (Pissarides, 1999, str. 399). Platí sice, že země s delší dobou podpor v nezaměstnanosti trpěly vyšší nezaměstnaností, ale tento vztah není tak výrazný. Podívejme se na změny, ke kterým u daných veličin došlo. Může růst podpor v nezaměstnanosti vysvětlit nárůst nezaměstnanosti? Graf č. 4 dává do souvislosti procentuální změny podpor v nezaměstnanosti a procentuální změny míry nezaměstnanosti období 1974–79 k období 1986–90. Z grafu je vidět, že růst podpor v nezaměstnanosti je spojen s nárůstem nezaměstnanosti. Závislost ale u zkoumaných zemí není příliš vysoká (levý graf). Po odnětí „úspěšného“ Finska se závislost významněji zvýší (pravý graf).

Graf č. 4: Závislost změny podpor v nezaměstnanosti a změny míry nezaměstnanosti

Poznámka: Horizontální osa udává změnu podpor v nezaměstnanosti vyjádřenou jako procentní podíl ke mzdě (data jsou za období 1981–91). Vertikální osa znázorňuje procentní změnu průměrné míry nezaměstnanosti období 1974–79 k období 1986–90. Jedná se o výběr evropských zemí. V pravém grafu je vyňato z uvedených zemí Finsko.

Zdroj: data Pissarides (1999), databáze OECD; vlastní výpočty

Pokud je přirozená míra nezaměstnanosti symetrickým modelem, pak by pokles podpor v nezaměstnanosti měl vést k poklesu nezaměstnanosti. Od 80. let mnoho zemí stanovilo striktnější pravidla pro způsobilost pojištění v nezaměstnanosti, redukovalo podpory v poměru v průměrné mzdě a zavedlo zdanění podpor v nezaměstnanosti, atd. Pozitivní efekt ale nebyl významný. Samostatně podpory v nezaměstnanosti nevysvětlí celkový nárůst nezaměstnanosti v 80. letech, ale zajisté patří mezi významné determinanty, a to i v souvislosti s hysterezním kanálem dlouhodobě nezaměstnaných.

⁸ Udává příklad, že nezaměstnanost klesla v Británii více než ve Francii díky tomu, že Británie v 80. letech snížila podpory a ztížila k nim přístup.

Jedním z vysvětlení růstu nezaměstnanosti může být pokles (růstu) produktivity výrobních faktorů (měřené například pomocí Total Factor Productivity – TFP). K poklesu TFP skutečně došlo, ale jen v 70. letech. Tvzení, že by pokles růstu produktivity vedl dlouhému růstu nezaměstnanosti (tedy že by se „přelil“ tento efekt i do dalšího desetiletí), jak udává Bean (1994, str. 587), „není velmi pravděpodobné a ani konzistentní s dlouhodobými daty.“ Pokles produktivity jen z malé části vysvětlí růst nezaměstnanosti v EU. Navíc v Evropě v posledních mnoha letech produktivita roste (viz tabulka č. 3). Je též pravda, že jelikož země EU v posledních letech rostly v produktivitě významnými tempy, mohla by produktivita v minulých letech brzdit negativní důsledky ostatních hysterezních mechanismů. S poklesem TFP úzce souvisí také strukturální změny v podobě technologických změn. Při interakci mezi trhem práce a technologickými změnami může platit, že pokud relativně rostla poptávka po kvalifikované práci (což se dělo nejen v EU) a pokud tomu neodpovídá růst nabídky, budou růst relativně mzdy vzdělaných a vytvářet tlak na pokles zaměstnanosti. Persistence nezaměstnanosti evropských zemích nabízí též hypotézu, že pracovníci se stali méně přizpůsobivými dostupným nebo nově vzniklým místům. „Ale nejsou žádné důkazy toho, že chování pracovníků při hledání míst je primárním zdrojem strukturálního komponentu růstu nezaměstnanosti“ (Flanagan, 1988, str. 127).

Jinou podobou strukturálních změn může být změna daňového klínu. Daňový klín sice rostl (viz data Blanchard a Summers, 1986b, str. 9), ale též platí, že rostl pomaleji, než tomu bylo v poválečných letech při velmi nízkých hodnotách míry nezaměstnanosti.

Přirozená míra nezaměstnanosti je determinována toky do nezaměstnanosti a odtoky z nezaměstnanosti. Tok do nezaměstnanosti může jít buďto z vnějšku pracovního trhu nebo z propuštění z práce. Vstup z venku je obvykle předpokládán exogenně a není rozhodující pro determinování nezaměstnanosti v Evropě. Vysvětlení růstu přirozené míry dle tohoto přístupu dává Pissarides (1999, str. 392-393): „Funkce nalézání práce zobrazuje mechanismus, kterým se přenáší dopady proměnných na nabídkové straně práce na přirozenou míru nezaměstnanosti. Tento tokový přístup k nezaměstnanosti obvykle vysvětluje růst jedinečné (přirozené) míry nezaměstnanosti, protože při daných hodnotách všech ostatních endogenních proměnných vyšší nezaměstnanost způsobuje: (a) větší nalézání práce, tím více odtoků z nezaměstnanosti, a (b) nižší mzdy, a tím více vytváření pracovních míst a více odtoků.“ S toky na trhu práce souvisí také problematika mobility pracovních sil. Je skutečností, že ta v Evropě od 70. let poklesla. Pokles mobility zaznamenaly ale i Spojené státy.

3.2. Hysterezní vysvětlení

Jev hystereze může hrát významnou roli při objasnění nezaměstnanosti v Evropě a růstu přirozené míry 80. let a jejím přetrvávání dodnes. Tři hlavní vysvětlení hystereze jsou: hypotéza insider-outsider (bližší například Lindbeck a Snower, 2001), efekt poklesu kapitálové zásoby a investic (Bean, 1994), role dlouhodobě nezaměstnaných (Lindbeck a Snower, 1988; Bean, 1994). Jak dokázalo mnoho autorů, mzdové chování v Evropě je rozdílné od USA. Bylo vesměs identifikováno daleko silnější působení insiderů na stanovení úrovně mezd, než je tomu v USA (Blanchard a Summers, 1986b). Evropa je charakteristická rigiditami reálných mezd a méně rigiditami nominálních mezd. Chování insiderů může být významným determinantem vysoké nezaměstnanosti v Evropě oproti USA.

Druhým důležitým hysterezním mechanismem v Evropě je pokles využití kapitálu (kapacit). Bean (1994, str. 614) udává, že „spíše je to potenciální zdroj persistence,⁹ který se může stát významným, pokud nezaměstnanost opět začne rapidně klesat.“ Kapadia (2005) upozorňuje na své starší výzkumy, které potvrdily, že kapitál hrál významnou roli. V evropské ekonomice bylo možno vidět růst nezaměstnanosti při stabilní míře využití kapacit. To naznačuje, že rostoucí zásoba kapitálu nebyla již schopna rychle obnovit výši nezaměstnanosti, která panovala v 60. a první polovině 70. let.

Vysvětlení pomocí třetího kanálu – dlouhodobě nezaměstnaných – se zdá být patrně nejvýznamnějším. To potvrzuje z mnohých Bean (1994), dle něhož je nejvýznamnějším mechanismem persistence v Evropě spíše charakter a chování nezaměstnaných, než chování insiderů. Zatímco v USA dlouhodobá nezaměstnanost nepředstavuje závažný problém, v Evropě je její podíl několikanásobně vyšší (viz tabulka č. 2). Průměrná míra dlouhodobé nezaměstnanosti (jako podíl na celkové nezaměstnanosti) za období 1990–2004 byla v USA 9 %, ale v EU to bylo 46 %. V 80. letech byla data i difference obdobné.

Tabulka č. 2: Podíl dlouhodobé nezaměstnanosti¹⁾ v EU a USA

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU-15	47,7	48,9	48,3	48,6	47,1	45,6	44,8	42,6	40,5	41,4	42,5	41,7	42,1
USA	12,2	9,7	9,5	8,7	8,0	6,8	6,0	6,1	8,5	11,8	12,7	11,8	10,0

Poznámka: 1) jako % z celkové nezaměstnanosti

Zdroj: databáze Eurostat

S hysterezí úzce souvisí negativní makroekonomické šoky. Změny agregátní poptávky ovlivní aktuální nezaměstnanost (vychýlí ji od přirozené hodnoty). Dočasné šoky mají stálé dopady na zaměstnanost, jelikož hystereze představuje mechanismus, který tyto šoky prodlužuje a udržuje – šoky mají persistentní efekty a mění přirozenou míru. Akceptování nepříznivých nabídkových šoků v 70. letech jako hlavního zdroje růstu nezaměstnanosti by ale nevysvětlovalo relativní rozdíl míry nezaměstnanosti oproti USA. Někteří autoři proto vidí příčinu na poptávkové straně. Restriktivní měnová politika ke konci 70. let, na počátku 80. a také 90. let hrála významnou roli při ovlivnění růstu míry nezaměstnanosti (Blanchard a Katz, 1996). Jedná se de facto o spor o neutralitu měnové politiky v krátkém a dlouhém období. Opačný pohled můžeme najít v Kapadia (2005). V 80. letech rostla rovnovážná míra nezaměstnanosti relativně méně v zemích, které aplikovaly expanzivní měnovou politiku a rychle u nich došlo k růstu produktu následovaného desinflací. Úspěšné v boji s nezaměstnaností byly země, které těžily z poptávkové expanze v 90. letech (zejména Británie s gradualistickou expanzí). Ačkoli to vedlo k dlouhodobějšímu růstu inflace, tento dopad byl relativně krátký. Dlouhodobý byl dopad na permanentní snížení rovnovážné nezaměstnanosti přes pozitivní hysterezní mechanismy. Dodejme, že mnohé veličiny (jako třeba silná legislativní ochrana práce či podpory v nezaměstnanosti) mohou významně oslabit schopnost přizpůsobení negativním šokům.

Logeay a Tober (2006, str. 424) dospěli k závěru, že pomalá reakce centrálních bank v Evropě přispěla a přispívá k vysoké nezaměstnanosti. „Korelace mezi lety 1980 a 2001 ukazuje, že zatímco Fed reagoval okamžitě na změny nezaměstnanosti, evropské centrální banky (potažmo

⁹ Debaty nad odlišením či stejným významem pojmů hystereze a persistence viz . Røed (1997) nebo Mikhail (2002).

ECB) na ně reagovaly velmi pomalu a stěží. Fed snížil úrokové sazby, jakmile nezaměstnanost začala růst, evropské centrální banky zůstávaly na své restriktivní pozici mnohem déle.“ Na obranu strategie měnové politiky v EU poznamenejme, že pozitivní hysteretní efekty a ukotvená inflační očekávání můžou vysvětlit úspěšný vývoj některých zemí v 90. letech a (ač mírný) pokles NAIRU koncem 90. let.

Vysvětlení vývoje nezaměstnanosti evropského trhu práce by se měla soustředit zejména na vysvětlení šířících mechanismů, které způsobují, že negativní šoky mají persistentní účinky. Tyto persistentní mechanismy se zdají být méně významné v USA. Zřejmě proto data pro USA poskytují důkazy o menší hysteretizaci než v Evropě, i když i tam existují důkazy o zpožděné nezaměstnanosti (Blanchard a Summers, 1986b). Jev hysteretizace je při pohledu na data nepopíratelný. Zjevný je zejména růst přirozené míry nezaměstnanosti, který následoval vývoj aktuální míry nezaměstnanosti. Jak dokládají i mnohé empirické práce, hysteretizace je významná v mnohých evropských zemích. Proti strukturalistickému pohledu hovoří to, že nejvíce nezaměstnanost rostla po třech negativních šocích. Spíše se projevovala její persistentnost než reakce na šoky typu institucionálních změn. Jak píše Jackman (2002, str. 8), „strukturalní proměnné neovlivňují rovnovážnou míru nezaměstnanosti, ale spíše rychlost se kterou se ekonomika přizpůsobuje šokům.“ Nezbyvá než souhlasit s větou v Pissarides (1999, str. 391): „V literatuře existuje mnoho modelů nezaměstnanosti. Avšak žádný model sám o sobě zcela úspěšně nevysvětlil růst nezaměstnanosti.“ Vysvětlení růstu nezaměstnanosti v 80. a 90. letech a její přetrvávání na vysokých hodnotách spočívá v kombinaci jak strukturalních a institucionálních poruch, tak hysteretických mechanismů. Za nejvýznamnější lze považovat:

- negativní nabídkové šoky a silnou desinflační reakci evropských centrálních bank,
- hysteretizaci, která prodloužila působnost těchto šoků,
- zvýšené regulace a strnulosti na trhu práce a jejich institucí, které v mnohém zakonzervovaly hysteretní mechanismy.

Procentní rozložení mezi institucionální (strukturalní) faktory a hysteretizaci je stále předmětem sporu. Jednu z odpovědí nabízí Logeay a Tober (2006). Jejich výzkumy ukazují, že zhruba 40 %¹⁰ růstu NAIRU (přirozené míry) v 80. letech v Evropě lze vysvětlit hysteretizací a zbytek působením institucionálních faktorů. V první polovině 90. let se pak hysteretizace podílela na dodatečném růstu přirozené míry asi 50 %.¹¹ Přesné oddělení těchto efektů je ale složité. Například velikost a délka poskytování podpor ovlivňuje oba efekty. Vidíme však, že obě vysvětlení jsou zhruba stejně relevantní. Evropa se nikdy zcela nevyhlédla z recese 1974–75 a 1979–82. Dokládá to i následující část, která udává některé konsekvence vysoké nezaměstnanosti a hospodářského růstu v EU.

4. Evropská nezaměstnanost a „skomírající“ ekonomika

V předcházející části jsme popsali vysokou nezaměstnanost v Evropě. Nyní ji dáme do souvislosti s druhým fenoménem Evropy posledních let – pomalým hospodářským růstem¹².

¹⁰ Nezaměstnanost mezi léty 1980-85 rostla z 5,4 % na 9,5 % a podíl hysteretizace na tomto růstu představuje 1,1 p.b. (Logeay a Tober, 2006, str. 423).

¹¹ V první polovině 90. let vzrostlo NAIRU o 1,3 p.b. na 10,4 %, z čehož hysteretizace vysvětluje více než 50 % - 0,7p.b. (tamtéž, str. 423).

¹² Při podrobnějším pohledu není růst EU tak „pomalý“ (nejčastěji ve srovnání s USA). Pokud zaměříme naši pozornost na HDP na obyvatele měřený v paritě kupní síly, zjistíme, že absolutní rozdíly mezi EU a USA se zvětšují, avšak v relativním vyjádření za posledních 30 let nedošlo téměř k žádné změně (průměr 72

Právě vysoká nezaměstnanost patří mezi faktory, které vytvářejí bariéru rychlejšího růstu ekonomiky.¹³ Význam trhu práce a demografického vývoje pro vysvětlení pomalejšího růstu produktu v Evropské unii vychází z rozkladu HDP (případně růstu HDP v růstovém vyjádření), jak ho použil Daly (2004, str. 19):¹⁴

$$GDP = \frac{GDP}{H} * \left(\frac{H}{E} * \frac{E}{WAP} * \frac{WAP}{POP} \right) * POP$$

V tomto tvaru je HDP určeno vývojem produktivity, populace a využitím práce. Pokud rovnici vyjádříme v růstovém tvaru, dostaneme příspěvky růstu dané změnou produktivity, populace a změnou využití práce. Příspěvky jednotlivých složek odhadl opět Daly (2004). Zatímco část rozkladu vyjadřující produktivitu významně přispívala v EU k růstu HDP, část vyjadřující využití pracovní síly naopak růst brzdila. V USA naopak vzrostla za poslední dvě dekády zaměstnanost, nezaměstnanost se v průměru drží stabilní, rostla populace a podíl ekonomicky aktivních na celkové populaci.

Z tabulky č. 3 vidíme, že zatímco růst produktivity byl v EU dokonce vyšší než v USA¹⁵, využití práce naopak stahovalo růst dolů.¹⁶ Jedním z prvků využití práce je míra zaměstnanosti. Ta je v EU nižší než v USA (přírůstek byl vyšší). Pokles nezaměstnanosti by mohl přispět k vyšší míře zaměstnanosti. Nezaměstnanost představuje jednu z hlavních příčin nedostatečného hospodářského růstu a významně snižuje životní úroveň v EU. Mezinárodní měnový fond ve své studii z roku 1999 (IMF, 1999) udává významný dopad redukce nezaměstnanosti na růst. Odhadoval, že redukce nezaměstnanosti na poloviční míru by mohla na přelomu století zvýšit růst produktu až o 4 %. Zatímco v USA dlouhodobá nezaměstnanost nepředstavuje závažný problém, v Evropě je její podíl několikanásobně vyšší, jak je vidět z tabulky č. 2. Konsekvence hysterezního faktoru dlouhodobé nezaměstnanosti a zaměstnanosti naznačuje následující graf č. 5, který udává jasnou negativní korelaci mezi dlouhodobou nezaměstnaností a zaměstnaností v zemích původní EU-15.

Pro zvýšení růstu HDP v zemích EU je třeba zejména zvýšit využití pracovní síly. Toho lze dosáhnout buďto příznivým demografickým vývojem (projekce ale předpovídají naopak prohlubování demografických problémů) nebo zvýšením participace pracovní síly – tedy poklesem nezaměstnanosti a zvýšením zaměstnanosti.

EU se drží na 73 % HDP Spojených států). Pokud ovšem použijeme alternativní ukazatel – HDP na odpracovanou hodinu – zjistíme, že země EU posledních 30 let doháněly USA poměrně významně. „Produktivita práce, měřená jako HDP na odpracovanou hodinu, se zvyšovala mnohem rychleji v Evropě než ve Spojených státech. Relativní produktivita, která byla v 70. letech na úrovni 65 % Spojených států, je nyní přibližně na hodnotě 90 %“ (Blanchard, 2004, str. 5). Průměrný růst HDP na odpracovanou hodinu za roky 1990-2004 činil ve Spojených státech 1,9 % a v EU-15 jen o málo méně 1,8 %.

¹³ Dalším významným faktorem je nepříznivý demografický vývoj (Zamrazilová, 2005).

¹⁴ GDP – hrubý domácí produkt, H – odpracované hodiny, E – zaměstnanost, WAP – populace v produktivním věku, POP – populace celková.

¹⁵ Vysoká míra strukturální nezaměstnanosti (zejména u nízkokvalifikovaných profesí) úzce souvisí s produktivitou. Vysoká dlouhodobá nezaměstnanost a minimální mzda vyšší než v USA mohou být důvody, proč je v EU větší produktivita práce než v USA. Nejméně produktivní jsou totiž definitivně vytlačeni z trhu práce, což průměrnou produktivitu zvyší.

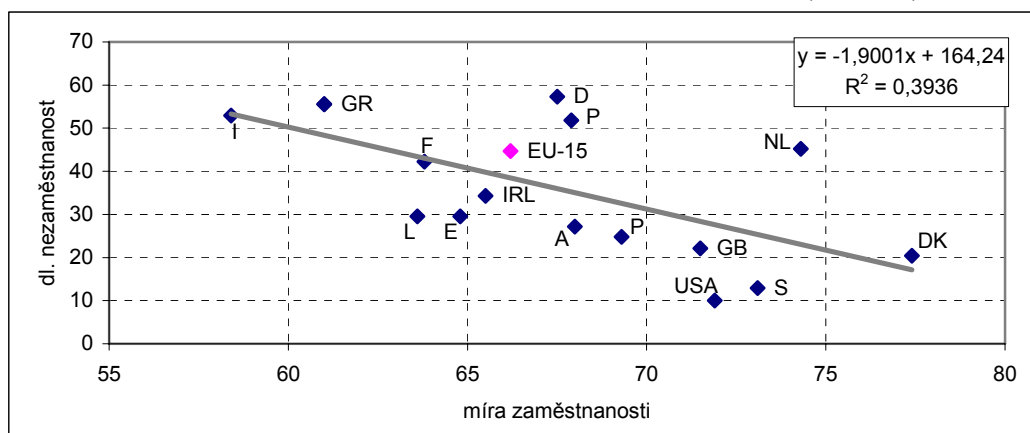
¹⁶ Nejvíce růst táhly dolů odpracované hodiny. Evropané substituovali práci volným časem.

Tabulka č. 3: Rozklad průměrného růstu HDP pro USA a EU za období 1993–2003

1993–2003, průměrná míra růstu	Eurozóna	USA
růst HDP <i>se rovná změnám v</i>	2,1	3,0
Populaci	0,5	1,2
<i>plus</i> produktivité (HDP(hod.))	1,8	1,6
<i>plus</i> využití práce	-0,1	0,1
<i>z toho</i> průměrné odpracované hodiny	-0,5	-0,1
míra zaměstnanosti	0,5	0,2
populace v produktivním věku	-0,1	0,0

Zdroj: Daly (2004, str. 22)

Graf č. 5: Vztah zaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti v EU-15 (rok 2004)

Poznámka: Na horizontální ose je míra zaměstnanosti, na vertikální ose dlouhodobá nezaměstnanost (jako procentuální podíl na celkové nezaměstnanosti).

Zdroj: databáze OECD, Eurostat; vlastní výpočty

5. Závěr

Měnové šoky mohou působit na nezaměstnanost tak, že ji odchýlí od své přirozené míry, ale jen na omezenou dobu. Jakmile inflační očekávání „dostihnou“ dopady měnového šoku, nezaměstnanost se vrátí na přirozenou úroveň. Dopady těchto šoků a vývoj inflace v relaci k nezaměstnanosti neodpovídaly plně této hypotéze v Evropě v 80. a 90. letech. Tuto mezeru ve vysvětlení dokázala částečně vysvětlit až hypotéza hystereze nezaměstnanosti, představující protipól k přirozené míře. Dle ní platí, že šoky mají na ekonomiku permanentní dopad. Z analýzy evropské nezaměstnanosti posledních třiceti let plyne, že oba koncepty – přirozená míra i hystereze, mají své opodstatnění a místo v ekonomické teorii. Blanchard a Summers (1986b, str. 186) ve své průkopnické práci napsali: „Doufáme, že porozumění nezaměstnanosti v Evropě bude mít za následek to, že ekonomové se budou muset zříci hypotézy přirozené míry, která tvoří mnoho jak z keynesovské, tak z klasické makroekonomie.“ Toto přání se v dalších dvaceti letech nenaplnilo. Mnohé studie potvrzují, že vysvětlení vysokého NAIRU v zemích EU spočívá v kombinaci jak strukturálních a institucionálních poruch, tak hysterezích mechanismů. To posléze implikuje i řešení evropské nezaměstnanosti, které spočívá v opatřeních, jako je omezení síly odborů, snížení pracovní ochrany, snížení regulací vstupu nových firem do odvětví

atd., ale také v adekvátní, mírně uvolněné měnové politice. V případě nabídkového šoku by v zemích EU probíhala obzvláště nákladná silná a zdlouhavá desinflační politika. Hystereze nezaměstnanosti je jeden z významných faktorů, které způsobují neuspokojivý růst evropské ekonomiky v porovnání s USA. Téma hystereze je zajímavé i z pohledu České republiky. Vysoká dlouhodobá nezaměstnanost je jen jedním ze signálů, ukazujících význam hysterezích mechanismů v našich podmínkách.¹⁷ Uvidíme, jak dlouhodobá nezaměstnanost zareaguje na snižující se běžnou míru nezaměstnanosti, zda-li bude v souladu s konceptem hystereze také klesat. Hystereze sama o sobě nedokáže plně vysvětlit růst nezaměstnanosti a růst přirozené míry nezaměstnanosti v Evropě. Je to ale zajímavý prvek do mozaiky vysvětlení tohoto jevu, který stále představuje výzvu pro soudobou ekonomii.

Literatura

- [1] BEAN, C. (1994) European Unemployment: A Survey. *Journal of Economic Literature*, Vol. 32, June, pp. 573-619.
- [2] BLANCHARD, O. J. – KATZ, L. F. (1996) *What We Know and Do Not Know About the Natural Rate of Unemployment*. Working Paper Series, No. 5822, Cambridge: NBER.
- [3] BLANCHARD, O. J. – SUMMERS, L. H. (1986a) *Hysteresis in Unemployment*. Working Paper Series No. 2035, Cambridge: NBER.
- [4] BLANCHARD, O. J. – SUMMERS, L. H. (1986b) *Hysteresis and the European Unemployment Problem*. Working Paper Series No. 1950, Cambridge: NBER.
- [5] BLANCHARD, O. J. – WOLFERS, J. (2000) The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: The Aggregate Evidence. *Economic Journal*, Vol. 110, No. 462, pp. 1-33.
- [6] BLANCHARD, O. J. (2006) European Unemployment: the Evolution of Facts and Ideas. *Economic Policy*, January, CEPR, pp. 5-59.
- [7] CARLIN, W. – SOSKICE, D. (1990) *Macroeconomics and the Wage Bargain: A Modern Approach to Employment, Inflation and the Exchange Rate*. Oxford University Press.
- [8] CARLIN, W. – SOSKICE, D. (2006) *Macroeconomics: Imperfections, Institutions and Policies*. Oxford University Press.
- [9] DALY, K. (2004) Has Euroland Performed That Badly? *The Business Economist*, Vol. 35, No. 1, pp. 17-31.
- [10] FLANAGAN, R. J. (1988) *Unemployment as a Hiring Problem*. OECD Economic Studies, No. 11, pp.123-154.
- [11] GORDON, R. J. (1989) Hysteresis in History: Was There Ever a Phillips Curve? *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 79, No. 2, pp. 220-225.
- [12] IMF (1999) *Chronic Unemployment in the Euro Area: Causes and Cures*. World Economic Outlook 1999, IMF.
- [13] JACKMAN, R. (2002) *Determinants of Unemployment in Western Europe and possible Policy Responses*. Geneva: UNECE Spring seminar, 6 May.
- [14] KAPADIA, S. (2005) *Optimal Monetary Policy under Hysteresis*. Department of Economics Discussion Paper Series, No. 250 (October), University of Oxford.
- [15] KATZ, L. F. (1998) *Reflection on US Labor Market Performance*. Canberra: Reserve Bank of Australia Conference, 9-10 June, pp. 8-33.

---

¹⁷ Empirickému zkoumání hystereze v českých podmínkách se věnuje například Němec a Moravanský (2005).

- [16] LINDBECK, A. – SNOWER, D., J. (1988) Long-Term Unemployment and Macroeconomics Policy. *The American Economic Review*, Vol. 78, No. 2, pp. 38-43.
- [17] LINDBECK, A. A SNOWER, D., J. (2001) Insiders versus Outsiders. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 15, No. 1, pp. 165-188.
- [18] LOGEAY, C. – TOBER, S. (2006) Hysteresis and the NAIRU in the Euro Area. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 53, No. 4, September, pp. 409-429.
- [19] MIKHAIL, O. (2002) *Hysteresis and Persistence in Unemployment: a Definition*. University of Central Florida, Department of Economics, February 19.
- [20] NĚMEC, D. – MORAVANSKÝ, D. (2005) Model mzdového vyjednávání a hystereze nezaměstnanosti v ČR. In: *Česká ekonomiky v procesu globalizace – Kvantitativní metody a modely v ekonomii (sborník textů)*, Masarykova univerzita, Brno, str. 68-74.
- [21] PISSARIDES, C. A. (1999) Policy Influences on Unemployment: The European Experience. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 46, No. 4, September, pp. 389-418.
- [22] RØED, K. (1997) Hysteresis in Unemployment. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 11, No. 4, pp. 389-418.
- [23] SLANÝ, M. (2007) *Moderní přístupy k trhu práce: přirozená míra nezaměstnanosti a hystereze*. Diplomová práce, Vysoká škola ekonomická v Praze.
- [24] TURNER, D. A KOL. (2001) *Estimating the Structural Rate of Unemployment for the OECD Countries*. OECD Economic Studies, No. 33. 2001/II.
- [25] ZAMRAZILOVÁ, E. (2005) Nezapomínejme na demografický faktor. In: *Proč skomírá evropská ekonomika*. sborník textů, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha.

Summary

The paper deals with the rise of the rate of unemployment in European countries in the 1980's and the 1990's and its maintenance of high levels in the following years. In addition to traditional explanations which are focused on structural performance of the labor market and its institutional disposition, the author of the article accentuates the alternative explanation – the effect of hysteresis in unemployment. This approach is often neglected in the debates about the economic policy solutions. Hysteresis in unemployment can play a significant role especially in the economies of the European Union. The theoretical concept is based on empirical evidence. High levels of unemployment rate and long-term unemployment rate bring about considerable consequences on the economic growth. Therefore the hysteresis in unemployment can be one of the significant factors causing unsatisfactory growth of the European economy in comparison to the US Economy.

Anotace

Článek se zabývá růstem míry nezaměstnanosti v Evropě v 80. a 90. letech a jejím setrváním na vysokých hodnotách v letech následujících. Na rozdíl od tradičních vysvětlení, která se soustředí na strukturální charakteristiky trhu práce a jeho institucionální uspořádání, autor článku zdůrazňuje alternativní vysvětlení pomocí hystereze nezaměstnanosti. Tento přístup je často opomíjený při debatách o hospodářsko politických opatřeních. Hystereze nezaměstnanosti je významná zejména v zemích Evropské unie. Tento teoretický koncept je založen na empirické evidenci. Vysoká míra nezaměstnanosti a míra dlouhodobé nezaměstnanosti má významné konsekvence na ekonomický růst. Hystereze nezaměstnanosti může být jedním z významných faktorů, který způsobuje neuspokojivý růst evropské ekonomiky v porovnání s USA.